

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δημ. Αγγελάτος

«Η νεοελληνική φιλολογική υποδομή στο Πανεπιστήμιο:
απέναντι στην έρευνα και τη διδασκαλία»

1. Στον πυρήνα της εισήγησης αυτής⁴²¹ βρίσκεται η εικόνα του/της φιλόλογου που καλείται να διδάξει “αύριο” στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας: ακριβέστερα, βρίσκεται η αμηχανία και η απορία του/της στις καλύτερες περιπτώσεις, η αδιαφορία στις χειρότερες, και για να είμαι ακριβέστερος, η αμηχανία και η απορία, που σταδιακά εξελίσσονται στην πλειονότητα των περιπτώσεων, στην αδιαφορία της διαχείρισης ενός “υλικού”, το οποίο έχει καταλήξει στην αντίληψή τους άδειο από σημασίες και αξίες, αισθητικές, κοινωνικές και πολιτισμικές: από σημασίες και αξίες που η διδασκαλία της λογοτεχνίας —εν γένει και όχι ειδικά της νεοελληνικής— στο πανεπιστήμιο χρειάζεται να εδραιώνει ως «αδιαίρετο δημόσιο αγαθό», για να δανειστώ μια πρόσφατη διατύπωση του Κων/νου Τσουκαλά.

Λίγο πιο αιχμηρά τώρα, για να περάσω στο κρίσιμο, κατά τη γνώμη μου, ζήτημα του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών,

---

421. Κείμενο εισήγησης στην Ημερίδα «Νέες προκλήσεις στην παιδεία: ο φιλόλογος του αύριο», που διοργάνωσε το Τμήμα Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Πανεπιστήμιο Αθηνών, 22/1/2011).

στον τομέα της Νεοελληνικής Φιλολογίας, στο Πανεπιστήμιο και στις επιπτώσεις του, διδακτικές και ερευνητικές, που αποτελεί και το αντικείμενο της παρούσας εισήγησης: Τι να πει ο/η πτυχιούχος Φιλολογίας, καθηγητής/τρια πια, στους μαθητές και τις μαθήτριες του Γυμνασίου και Λυκείου για τα έργα του Σολωμού ή του Παπαδιαμάντη (η επιλογή των ονομάτων μόνον τυχαία δεν είναι), όταν αίφνης δεν παρακολούθησε βάσει Προγράμματος Σπουδών μαθήματα επικεντρωμένα στο έργο των σημαντικών αυτών συγγραφέων, αλλά μαθήματα προσανατολισμένα στην πανοραμική θέαση συνόλων, όπου ακριβώς ο λόγος για τα ίδια τα λογοτεχνικά κείμενα είχε χαθεί, αν υποθέσουμε ότι δυνητικά υπήρχε, κάτω από το συσσωρευμένο όγκο πληροφοριών, οι οποίες έτσι κι αλλιώς βρίσκονται για να διαβαστούν—όχι για να διδαχτούν—σε κάποια/όποια ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας;

Όταν αίφνης, συνεχίζω, ελπίζω αιχμηρότερα, δεν έμαθε/διδάχθηκε τα εργαλεία μεθόδου της επιστήμης της Φιλολογίας (που είναι και αρκετά και εξόχως ενδιαφέροντα); Όταν, αίφνης, δεν παρακολούθησε κάποια πραγματικά εισαγωγικά μαθήματα στην επιστήμη της Φιλολογίας—ή ενδεχομένως και να παρακολούθησε κάποιο ανάλογο, δυσανασχετώντας όμως, καθώς, σύμφωνα με την καταστράτηγηση της θεμελιώδους για κάθε πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών, έννοιας του προαπαιτούμενου, μπορεί και να ήταν το τελευταίο μάθημα για το πτυχίο (και τι να το κάνω, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, αυτό το πτυχίο που ολοκληρώνει έναν κύκλο σπουδών με βαθμό σε εισαγωγικό, προαπαιτούμενο μάθημα;): κάποια, λοιπόν, εισαγωγικά μαθήματα, από τα οποία θα μάθαινε τις απαιτήσεις της επιστημονικής εργασίας, της έρευνας, της επιχειρηματολογίας και της τεκμηρίωσης, θα μάθαινε δηλαδή ότι τα λογοτεχνικά κείμενα εκδίδονται, αναλύονται και ερμηνεύονται, ότι γι' αυτό τον σκοπό χρειάζονται εργαλεία δουλειάς και μεγάλος κόπος για την κατάκτησή τους, ότι η ανάλυση και η ερμηνεία έχουν μια απαραίτητη ιστορική ταυτότητα και, στη στέρεα βάση έγκυρα εκδομένων κειμένων, ανοίγουν συνεχώς νέους δρόμους κατανόησης και αντίληψης όχι απλώς του λογοτεχνικού φαινομένου αλλά και του πολιτισμικού ιστού του, ότι, για να τελειώνω, τα λογοτεχνικά κείμενα έχουν κάτι σπουδαίο να μεταδώσουν: μια καλλιτεχνική, δηλαδή σε βάθος,

θέαση του
θηματικά,

Έχουμε
παίδευση τ
πτυχιακό
για σημαν
εγχειριδίω
της νεοελλ
χάθηκε αν
τον Αλέξα
μάθημα γι
διαμάντη,
θημα για
τελειώνον
έργο του Σ

Εντελ
ο κόσμος
(ή δεν βρή
του Παλα
τίθεται η
γικό πεδί
έχουν επί
στημα εικ
ση, στιχο
σταση, ώ
λογούσες

2. Ένα κα
ειδικό τομ
τική αντί
σημαντικ
δαχτεί, α
συγκρότη

Δεν θ
τημα των
θόδου, θα

θέαση του ανθρώπινου και του κοινωνικού βίου· μια, ας πούμε συνθηματικά, βαθιά καλλιτεχνική και ανθρώπινη σοφία.

Έχουμε λοιπόν φιλόλογους νεοελληνιστές στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση που αξιώθηκαν να ακούσουν, σ' ένα καλά οργανωμένο Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, ένα ορισμένο αριθμό μαθημάτων για σημαντικούς —τονίζω— συγγραφείς, να μάθουν τη χρήση των εγχειριδίων φιλολογικής υποδομής, μεταξύ των οποίων οι ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας, και να κατανοήσουν ότι ο κόσμος δεν χάθηκε αν δεν είχαν στο πρόγραμμα σπουδών τους, ένα μάθημα για τον Αλέξανδρο Μωραϊτίδη, αλλά πράγματι χάθηκε αν δεν είχαν ένα μάθημα για τις νουβέλες του Βιζυηνού ή τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, ούτε επίσης ότι χάθηκε αν δεν άκουσαν ένα ad hoc μάθημα για το ποιητικό έργο του Παναγ. Σούτσου, αλλά χάθηκε αν τελειώνοντας δεν είχαν για να παρακολουθήσαν ένα μάθημα για το έργο του Σολωμού;

Εντελώς παράλληλα με το προηγούμενο: ασφαλώς και χάθηκε ο κόσμος για έναν/μία απόφοιτο Τμήματος Φιλολογίας αν δεν είχε (ή δεν βρήκε για να) κάνει έστω ένα μάθημα για το ποιητικό έργο του Παλαμά, αλλά το ζήτημα δεν εξαντλείται εδώ, αφού επιπλέον τίθεται η απαίτηση τα μαθήματα να καθιστούν σαφές το μεθοδολογικό πεδίο προσέγγισης στην ανάλυση και ερμηνεία των κειμένων· έχουν επίγνωση όσοι/όσες τα παρακολουθούν, π.χ. για το τι είναι σύστημα εικονοποιίας, σχήμα λόγου, μεταφορά, αφηγηματική οργάνωση, στιχουργική δομή, “απεύθυνση” του έργου, συγκριτολογική διάσταση, ώστε να είναι σε θέση να εννοούν την απαίτηση για τις αναλογούσες ερμηνείες;

2. Ένα καλά οργανωμένο Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στον ειδικό τομέα της Νεοελληνικής Φιλολογίας, εδραιώνεται στην κριτική αντίληψη, στη φιλοσοφία αν προτιμάτε, αφενός για ένα Κανόνα σημαντικών συγγραφέων, το έργο των οποίων είναι επείγον να διδαχτεί, αφετέρου για μια επιστημονικά θεμελιωμένη μεθοδολογική συγκρότηση του/της φιλόλογου.

Δεν θα αναφερθώ, λόγω χρόνου, περισσότερο στο κρίσιμο ζήτημα των δύο παραπάνω αξόνων, του Κανόνα δηλαδή και της μεθόδου, θα διευκρινήσω μόνον (και είμαι πρόθυμος να το συζητήσω

εφόσον το κρίνετε σκόπιμο) ότι Κανόνας δεν σημαίνει ανιστορική προβολή αιωνίας αξίας έργων, με ανάλογα ομιχλώδη, στην καλύτερη περίπτωση, ιδεολογικοποιημένα, στη χειρότερη, αισθητικά, άνευ μεθόδου, κριτήρια (εδώ η Αισθητική υποβιβάζεται σε υπόθεση προσωπικού γούστου), αλλά αντίθετα σημαίνει προβολή έργων με απαράγραπτη ιστορική σημασία, η υψηλή λογοτεχνική στάθμη των οποίων υπόκειται σε σαφή κριτήρια ανάλυσης και ερμηνείας.

Η κριτική αυτή αντίληψη για το Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στον τομέα της Νεοελληνικής Φιλολογίας, για να αποκτήσει ερείσματα και να έχει αποτελέσματα, χρειάζεται να οικοδομηθεί στα εισαγωγικού περιεχομένου μαθήματα, ώστε να στερεωθεί στις εξειδικευμένες παραδόσεις και να γίνει αντικείμενο εμβάθυνσης στα σεμινάρια.

Είναι απαραίτητο, μ' άλλα λόγια να αποκατασταθεί η βαθιά κλονισμένη τάξη των τριών επιπέδων οργάνωσης του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών (προαπαιτούμενα, εισαγωγικά μαθήματα - εξειδικευμένες παραδόσεις - σεμινάρια), ώστε πάνω σ' αυτή να λειτουργήσει με επιτυχία ένα Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών. Η δέουσα προπτυχιακή τάξη πραγμάτων δεν μπορεί να εκφράζεται με πτυχιούχους φιλόλογους που δεν έμαθαν να παραπέμπουν σωστά, που κοιτάζουν με έκπληξη το συνομιλητή τους αν τυχόν χρησιμοποιήσει τον όρο σύμμεικτος τόμος, που στη διάρκεια των σπουδών τους δεν άπτησαν το πόδι τους σε Σπουδαστήρια ή Βιβλιοθήκες, αδυνατώντας να εξηγήσουν μεταξύ πολλών άλλων ασφαλώς, το διαπλανητικό νόημα του όρου βιβλιογραφία, αλλά ήταν προθυμότατοι να διαβάσουν από το/όποιο εγχειρίδιο του/όποιου μαθήματος τις σελίδες, 12-67 και 88-130 (το παράδειγμα είναι ασφαλώς ενδεικτικό), για να δώσουν εξετάσεις.

Έχει σημασία λοιπόν αυτή η αντίληψη για το Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών να διατρέχει όσα μαθήματα και σεμινάρια παρακολουθήσει ο/η μελλοντικός/ή φιλόλογος: μέσα από αυτή την αντίληψη θα μάθει να είναι επιστήμων (να ερευνά, να αναλύει και να ερμηνεύει με μέθοδο, να επιχειρηματολογεί δηλαδή τεκμηριωμένα — η Φιλολογία λέω, ελπίζω και να το δείχνω παραδειγματικά, στους πρωτοετείς, είναι ακριβής επιστήμη και ουδόλως ο ιμπρεσιονιστικός λόγος του «έτσι αισθάνομαι»): θέλουμε όμως να μάθει και να διδά-

σκει, ο γκρόττση θέλ Είμασ λολόγς καλλιε το απο νωσης

3. Πιο από πρ κείμενι νού, ει Μέση Περνά κτημέ απλώς μένες τούν τ λίας, δ να ασ) και να

A: στά μ βλέποι ματικι

Kι οργανι οποιώ φιλόλ ντες σ κάνει

A: μαθήμ γραμμ σουμε

σκει, αλλά γι' αυτό δεν επαρκεί από μόνη της η επιστημονική συγκρότηση, ή μάλλον γι' αυτό τον σκοπό, η επιστημονική συγκρότηση θέλει ένα ταίρι: το πάθος για τη λογοτεχνία, το δόσιμο σ' αυτή. Είμαστε σε θέση τα ειδοποιά χαρακτηριστικά του μελλοντικού φιλολόγου (επιστημονικό πνεύμα και δόσιμο στη λογοτεχνία) να τα καλλιεργήσουμε (συγγνώμη για την έκφραση) και να τους δώσουμε το απαραίτητο βάθος; Εδώ έγκειται η σπουδαιότητα αρχών οργάνωσης ενός Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών.

3. Πιο συγκεκριμένα: έχουμε σ' αυτό το Πρόγραμμα Σπουδών εκτός από προαπαιτούμενα εισαγωγικά μαθήματα για τους όρους, το αντικείμενο, τις μεθόδους της επιστήμης, ανάλογα, προαπαιτούμενα, εννοώ, εισαγωγικά μαθήματα για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στη Μέση Εκπαίδευση και για τη συγγραφή επιστημονικής εργασίας; Περνάμε στις εξειδικευμένες παραδόσεις το πνεύμα και τις κατακτημένες αρχές των προαπαιτούμενων εισαγωγικών μαθημάτων, ή απλώς τα ξεχνούμε (το πνεύμα, εννοώ, και τις αρχές); Οι εξειδικευμένες παραδόσεις και τα σεμινάρια μας εγγυώνται κάτι; Συγκρατούν την επιστήμη, αποτελούν εμπράγματα παραδείγματα διδασκαλίας, δίνουν το περιθώριο στους μελλοντικούς φιλολόγους να θέλουν να ασχοληθούν με το αντικείμενο, δηλαδή να θέλουν να ερευνήσουν και να γράψουν;

Απλούστερα: βλέπουμε —εννοώ ασφαλώς, οι διδάσκοντες— μπροστά μας τους “αποδέχτες”, ή υποθέτουμε ότι είναι εκεί; Αν τους βλέπουμε, τι ακριβώς τους δίνουμε, που θα λειτουργήσει παραδειγματικά; (και το παραδειγματικά το εννοώ επί της ουσίας);

Κάνω λοιπόν λόγο για το οργανωμένο εισαγωγικό μάθημα, την οργανωμένη παράδοση και το οργανωμένο σεμινάριο, το υλικό των οποίων θα αφυπνίζει, αν μου επιτρέπετε τη ροϊδεια αναφορά, όσους φιλολόγους θα χάνουν προς στιγμήν το βηματισμό τους ως διδάσκοντες στην εκπαίδευση: κάτι σαν την ξηρά κολοκύνθη για την οποία κάνει λόγο ο συγγραφέας της *Πάπισσας Ιωάννας*.

Ας πούμε. Τι υλικό δίνουμε σε όσους/όσες παρακολουθούν τα μαθήματά μας; Τους/τις έχουμε δώσει ένα εμπεριστατωμένο διάγραμμα της πορείας των μαθημάτων (για ποια πράγματα θα μιλήσουμε και πότε στα δεκατρία προβλεπόμενα μαθήματα); Τους/τις

μαθαίνουμε τι ακριβώς σημαίνει βιβλιογραφία, και ποια είναι η αξία της αυτοψίας των κειμένων και των πηγών; Τους/τις στέλνουμε στο Σπουδαστήριο, στη Βιβλιοθήκη (ξέρουν, αίφνης, που βρίσκεται η Γεννάδειος;), σε αρχειακές μονάδες έρευνας (ξέρουν, π.χ., να δουλέψουν στο Ε.Ι.Ε. ή στο Ε.Λ.Ι.Α.); Καταφέραμε να τους/τις οδηγήσουμε στα βιβλιοπωλεία να αγοράσουν (σε βάρος άλλων εξόδων τους) βιβλία, ή να τους/τις δούμε να παρακολουθούν ένα συνέδριο ή μια διάλεξη (όχι για να μας δείξουν ότι παρακολουθούν, αλλά επειδή θέλουν);

Για να μην πολυλογώ: τελειώνοντας ένα μάθημα υπάρχει ένας πλούσιος φάκελος με υλικό για κάθε φοιτητή/φοιτήτρια, που το έχει παρακολουθήσει;

Τι έχει μάθει ο/η φιλόλογος στο δημόσιο Πανεπιστήμιο μέσα από το Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του (και εξειδικευτικά: στη Νεοελληνική Φιλολογία); Τι κρατά στα χέρια του μετά την αποφοίτησή του; Τι αντιλαμβάνεται ότι είναι; Ποιες αρχές έμαθε; Ποιες αρχές έχει; Έχει αρχές; Μπορεί να τις επικαλεστεί διδάσκοντας νέα παιδιά του Γυμνασίου και του Λυκείου ότι η κριτική σκέψη (οι πολιτικά αρμόδιοι για τον τομέα της εκπαίδευσης, την επικαλούνται πάντα θεωρητικά και με πολύ θόρυβο, και χτες και σήμερα και αύριο...) οικοδομείται μέσα από την ενασχόληση με το καλλιτεχνικό έργο, εν προκειμένω με τη λογοτεχνία, που κρύβει μέσα της την ακριβότερη ανθρώπινη σοφία;

4. Γυρνώ στην εικόνα του/της φιλόλογου, με την οποία ξεκίνησα, και την ξαναβλέπω. Λέω με ψυχραιμία: μπορούμε να την αλλάξουμε δραστηκτότατα, γιατί άξονας αναφοράς μας είναι το «αδιαίρετο δημόσιο αγαθό» γνώσεων και αξιών, που υπηρετούμε στο Πανεπιστήμιο, όχι το ωράριο μιας ταχύρυθμης εκπαίδευσης προς ανάπτυξη εργασιακών δεξιοτήτων, έξω από την γλώσσα, την ιστορία και τον πολιτισμό.

Auerb:

Bakhti

Bal Mi

Balzac

Barthe

Baude

Beator

Beck I

Bloom

Bortoli

Breton

Carco

Chatm

Claude

Coleric

Colie I

Derrid

Dilthe

Dostoe

* Δεν ε